

Анотації

Кожанов А. В. Региональная руховская пресса в период борьбы за украинскую независимость.

В статье дана характеристика региональной прессе Народного Руха Украины на рубеже 1980–1990-х годов. Автор проанализировал процесс взаимодействия печатных органов НРУ и неформальных организаций национально-демократической ориентации, исследовал уровень организованности печатных изданий Руха в регионах Украины.

Kozhanov A. V. The regional press of Rukh in the period of struggle for Ukrainian independence.

The article gives the description of the regional press of Narodny Rukh of Ukraine at the turn of 1980–90 s. The author studied the process of interaction of print organs of NRU and the informal organizations of national-democratic orientation, as well as explored the level of organization of the print publication of Rukh in the regions of Ukraine.

В. С. Лопаков

ІСТОРІОГРАФІЯ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Ключові слова: історіографія, джерела, пенсія, пенсійне забезпечення, пенсійне страхування.

Ключевые слова: историография, источники, пенсия, пенсионное обеспечение, пенсионное страхование.

Key words: historiography, sources, pension, pensions, pension insurance.

Історіографічний аналіз літератури передбачає з'ясування, дослідження, вивчення, узагальнення та наукове висвітлення кількісного і якісного складу праць з даного питання, їхнього науково-теоретичного рівня, джерельної бази з урахуванням її інформаційної адекватності та глибини. Визначення «наукове висвітлення» означає не лише виявлення методологічних засад, а також перших витоків дослідження, тобто встановлення авторства, щоб констатувати факт новизни та первісності наукової розробки.

Досліджуючи історіографію поставленої проблеми, необхідно констатувати, що в літературі історія пенсійного забезпечення

розглядалась лише частково, одночасно з дослідженням інших питань суспільно-політичного руху. Спеціальних історичних праць, що безпосередньо розкривають історію розвитку пенсійного забезпечення, не існує, хоча деякі аспекти висвітлюються. Літературу автор розподілив за проблемно-хронологічним принципом.

Для вирішення проблеми досліджено певні групи джерел, передусім, архівні матеріали, друковані джерела, до яких відносяться збірки матеріалів, періодичні видання, спогади та інше.

Історія дослідження питання про розвиток пенсійного забезпечення в Україні (у соціально-політичному, економічному, правовому і культурному аспектах) розглядалася в історичній, соціально-політичній літературі.

Історіографічна база проблеми історії пенсійного забезпечення в Україні досить вузька. На цю проблему у своїх працях звертали увагу багато дослідників, зокрема: Платон, Арістотель, Т. Мор, Т. Кампанелла, В. Петти, А. Сміт, Д. Рикардо, К. Маркс, А. Маршалл та ін.

Таким чином, метою представленого дослідження є здійснити аналіз джерел для дослідження пенсійного страхування та забезпечення, підкреслити їх необхідність подальшого залучення до наукового обігу.

В основі будь-якої соціальної політики суспільства лежить боротьба з бідністю. Бідність — явище, яке в історії нашої планети було властиво усім людським цивілізаціям. Воно має імовірнісну і відносну природу, чинить у більшості своїй негативний вплив на усе суспільство і, як наслідок, вимагає певної діяльності усього суспільства по мінімізації такого впливу.

Вже в первісному суспільстві виявляються мрії про матеріальний достаток, про злагоду індивідів один з одним. У цей період позначаються такі необхідні для виживання і розвитку суспільства людські якості, як взаємодопомога в праці, людська солідарність, а не егоїзм окремої особи.

В процесі еволюції людського суспільства перемагав той вид, в якому найбільше було розвинене почуття взаємної підтримки. Переважно виживали в тому середовищі, де почуття колективного самозбереження брало гору над почуттям самозбереження особистого.

Коріння соціального захисту бере свій початок з часів Античності, і тому дослідження з цієї епохи знайшло своє відображення в українській історичній науці. В міру появи і розвитку приватної власності на засоби виробництва виникає і зміцнюється держава, що охороняє її. У думках стародавніх філософів виникають мрії про утопічний громадський устрій, який забезпечив би щастя для усіх і кожного на основі міцної і справедливої державної влади. Реальним свідченням цього є праці Анахарсія, які датуються VI ст. до н. е. Анахарсій мав великий авторитет у мислителів античності. На нього посилалися Цицерон і Арістотель, Сенека і Палій [1, с. 10]. У своїх Листах Анахарсій розповідав про соціальну політику, про добробут та справедливість. Інший античний мислитель Платон також говорив про людську справедливість у своїй праці «Держава» [2, с. 11–13].

Платон був «першим політичним ідеологом, що мислив у термінах класів», — вважає Карл Поппер [3, с. 379]. Роздумуючи над розподілом людей на багатих і бідних, Платон вважав, що держава складається начебто з двох держав: одну складають бідні, другу — багаті, і усі вони живуть разом, роблячи один одному усілякі підступи. Таке товариство людей переслідує страх і невпевненість, здорове суспільство має бути іншим. У своїй праці «Держава» [4, с. 318] Платон припускав, що нове, науково спроектоване суспільство здійснюватиме не лише принципи справедливості, але і забезпечуватиме соціальну стабільність і внутрішню дисципліну. Саме таким він уявляв собі суспільство, кероване правителями.

Арістотель у своїй праці «Політика» [5] також розглядав питання про соціальну нерівність. Він писав, що в усіх державах є три класи: один клас — дуже багатий; інший — дуже бідний, а третій — середній. Цей третій — найкращий, оскільки його члени за умовами життя найбільш здатні наслідувати раціональні принципи. На його думку, з бідняків виростають злочинці, а з багатців — шахраї.

Роздумуючи про стабільність держави, Арістотель відмічав, що необхідно думати про бідних, бо у держави, де безліч бідняків виключено з управління, неминуче буде багато ворогів. Адже бідність породжує бунт і злочини там, де немає середнього класу, а бідних величезна більшість, внаслідок чого виникають ускладнення і держава приречена на загибель.

Багато дослідників зверталось до проблеми людської справедливості та соціальної рівності. На цю тему в епоху середньовіччя з'явилося ряд утопічних досліджень, наприклад, «Утопія» Т. Мора, «Місто Сонця» Т. Кампанелли. В «Утопії» Т. Мор змалював ідеальний лад, де всі «утопісти» мали одні закони, мову, звичаї, однакову кількість землі, а жінки і чоловіки займалися сільським господарством та іншими корисними справами... «В утопії, — писав Т. Мор, — кожен задовольняється одним одягом» [6, с. 65]. Це, звичайно, свідчило про «загальну бідність» утопістів, які, проте, жили без будь-яких тривог, а це і є, на думку Т. Мора, багатством [6, с. 76]. Його ідеальний громадський устрій на острові Утопія за своїм державним устроєм наближається до республіки, де немає приватної власності, а продукти харчування і виробі ремісників можна отримати безкоштовно з міських ринків, де немає бідних і багатих.

Подальший розвиток ідеї утопічного соціалізму отримали у книзі «Місто Сонця» Т. Кампанелли [7], де описана громада без приватної власності і класів. При цьому розподіл матеріальних благ є зрівняльним і нереальним для того рівня розвитку продуктивних сил. «Гідне подиву, — сказано в «Місті Сонця», — як усі, і жінки, і чоловіки, виступають відділами і у всьому коряться своєму цареві, не проявляючи при тому... ніякого незадоволення, бо вважають його за батька або за старшого брата» [6, с. 96].

Важливе значення у розвитку пенсійного забезпечення у середньовіччі мали тонтинні позики, які були введені на основі проекту лікаря-неаполітанця Л. Тонті, тому деякі дослідники [8] називають його «батьком страхування життя». Значення тонтинних позик в історії пенсійного забезпечення було в тому, що вони враховували вік і відповідно до цього розподіляли внески учасників. Це стало основою та матеріалом для складання перших таблиць смертності.

Ідея обов'язкового страхування з'являється одночасно із інститутом добровільного страхування. Д. Ванкувер, відомий англійський дослідник, у 1796 році в книзі під назвою «An enquiry into the cause and production of poverty» вперше дав теоретичне обґрунтування обов'язкового страхування як системи [9, с. 7]. Ним було запропоновано організацію особливих ощад-

них кас, у яких беруть участь окремі категорії населення. Ці обов'язкові каси повинні були виплачувати своїм учасникам кошти на лікування, поховання, пенсії за старістю та інвалідністю, допомогу сиротам та вдовам, а також допомогу по безробіттю. Д. Ванкувером було детально розроблено проект організації виплат, згідно з яким роботодавець зобов'язаний був сплачувати точно обчислені внески.

Представниками класичної школи політичної економії А. Смітом та Д. Рікардо було розглянуто розвиток суспільного добробуту через призму ринкових відносин. В основу поклали попит і пропонування на працю. «Попит на людей, — писав А. Сміт, — як і попит на будь-який інший товар, регулює виробництво людей, прискорює його, коли воно відбувається повільно, і затримує, коли воно відбувається надто швидко» [10, с. 73]. На думку А. Сміта та Д. Рікардо, ринковий механізм регулює рівновагу між попитом та пропонуванням на працю. А за таких умов безробіття буде відсутнім.

Одним із перших критиків системи соціальної справедливості був Т. Малтус. Він детально аналізував погляди Р. Оуена, вивчаючи його публікацію «Новий погляд на суспільство». Т. Малтус зазначив, що серед нижчих класів суспільства була розповсюджена ідея, ніби земля — це народна ферма, прибутки якої треба розподіляти порівну між усіма людьми. «Претензії автора нової доктрини на розуміння проблем, пов'язаних із володінням землею, — писав Т. Малтус, — не витримують критики, а сама доктрина свідчить про високу ступінь невігластва...» [11, с. 123]. Люди здатні помилятися, а також помилково оцінювати справжнє становище речей, бо оцінюють все, виходячи із своїх інтересів і примітивного знання дійсності. Одним із аргументів про неспроможність суспільства, який заснований на основі рівності, є, як впливає з досвіду і теорії, нездатність «продукувати стимули до напруженої праці, які тільки й можуть подолати природжену ледачість людини і спонукати її до дбайливого обробітку землі та виготовлення речей, що роблять її життя щасливим і зручним» [11, с. 124].

Навколо питання соціальної справедливості та соціального захисту населення часто відбувалися дискусії, особливо наприкінці XIX — на початку XX ст. Це було пов'язано із поширенням ідей соціалізму усіх відтінків, у тому числі й марксист-

ського спрямування. К. Маркс у своїх працях сформулював і послідовно проводив думку про те, що джерелом соціального розвитку виступає боротьба між антагоністичними громадськими класами. За К. Марксом, класи виникають і протистоять на основі різного становища і різних ролей, що виконуються індивідами у виробничій структурі суспільства. Сам К. Маркс відмічав, що заслуга відкриття існування класів і їх боротьби між собою йому не належить.

Поняття «безробіття» і «зайнятість» К. Марксом тлумачилися на основі трудової теорії. Теоретик вважав, що безробіття, з одного боку, можна знищити за допомогою планово-соціалістичної системи, але, з іншого боку, безробіття, на думку К. Маркса, потрібне навіть у розвинутій економіці для того, щоб заробітна плата не з'їдала прибуток і цим не підривала стимули до нагромадження капіталу [12, с. 630]. Однак із нагромадженням капіталу К. Маркс пов'язував збідніння робітничого класу. Але такі міркування виявилися нездатними передбачити еволюцію ринкової економіки.

Першу солідарну систему обов'язкового пенсійного забезпечення ввів Отто фон Бісмарк понад 100 років тому. В 1880 році він вніс на обговорення в рейхстаг розроблений проект закону про обов'язкове страхування від нещасних випадків. Цей проект не було прийнято, але він розпочав формування в країні системи обов'язкового соціального страхування. Прямуючи вслід за цією концепцією та незважаючи на опозицію з боку рейхстагу, канцлер Бісмарк менш ніж за десять років створив завершену систему соціального страхування: Закон несхвалення отримує закон про обов'язкове державне страхування робітників на випадок захворювання 15 червня 1883 року, а через рік, 6 червня 1884 року, рейхстаг приймає закон про страхування від нещасних випадків, ще через 5 років, 22 червня 1889 року, — закон про страхування старості та інвалідності [9, с. 11]. Ідея солідарної системи спочатку поширилася в Європі, а згодом і на американському та інших континентах, тому німецьку систему часто вважають прототипом солідарної системи пенсійного забезпечення.

Система державних пенсій вперше була теоретично обґрунтована в декількох проектах в Англії впродовж 70-х років XIX ст. Одним із найвідоміших був проект К. Бутса, але впер-

ще на практиці систему було впроваджено не в Англії, а в Данії [9, с. 66].

У 1936 році під впливом економічної кризи (1929–1933 рр.) у світ виходить книга Дж. Кейнса «Загальна теорія зайнятості, процента і грошей». В основу теорії зайнятості він поклав три категорії: функцію сукупного пропонування, схильність до споживання та величину інвестицій. Важливим є таке твердження Дж. Кейнса: «... суспільство повинно знайти значно ширші можливості для інвестування, щоб схильність до заощадження його багатших верств була сумісна із зайнятістю бідніших» [13, с. 84].

Наведені висловлювання, наукові теорії та концепції дають можливість розуміти місце соціального питання у суспільному житті, а також у житті кожного конкретного громадянина країни.

Проаналізувавши історіографічний доробок, можна зробити висновок, що дослідники, вивчаючи проблему, в основному звертали увагу на причини появи пенсійного забезпечення. Крім того, деякі автори спробували проаналізувати розвиток пенсійного забезпечення на основі вирішення економічних та правових проблем. В основному ж усі роботи носять оглядовий характер. В наш час вивчення проблеми пенсійного забезпечення стало зовсім на новий щабель всебічного аналізу різних факторів створення, розвитку та дослідження його місця в загальній структурі соціального забезпечення, а також ролі пенсійного забезпечення України на початку ХХІ ст.

Джерела та література

1. Утопический социализм: Хрестоматия / Под общ. ред. А. Й. Володина. — М.: Политиздат, 1982. — 511 с.
2. Платон. Держава / Пер. з давньогрецької та коментарі Д. Коваль. — К.: Основи, 2000. — 355 с.
3. Хейне П. Экономический образ мышления. — М. — 379 с.
4. Платон и его эпоха. — М.: Наука, 1979. — 318 с.
5. Аристотель. Политика // Сочинение в 4 томах. — М.: Мысль, 1983. — Т.4 / Пер. С. А. Желебова.
6. Кудрявцев О. Ф. Гуманістичні уявлення про справедливість і рівність в «Утопії» Томаса Мора // Історія соціалістичних вчень. — М., 1987. — С. 197—214.
7. Штекли А. Э. «Город солнца»: Утопия и наука. — М., 1978.
8. Воблый К. Г. Основы экономии страхования. — М.: Анкил, 1995. — 267 с.

9. Вогдорчикъ К. А. Соціальное страхование. Систематическое изложение истории, организации практики всѣхъ формъ соціального страхования. — СПб., 1912. — 291 с.
10. Смит А. Исследование о природе и причине богатства народов. — М.: Соцэкгиз, 1935. — Т. 1. — 371 с.
11. Малтус Т. Дослідження закону народонаселення, або Погляд на те, як він впливав і впливає нині на людське щастя з оглядом наших перспектив на майбутнє усунення або пом'якшення спричиненого ним зла / Пер. з англ. В. Шовкун. — К.: Основи, 1998. — 535 с.
12. Маркс К. Капітал. — К.: Політвидав Україна, 1952. — Т. 3. — 926 с.
13. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег / Пер. с англ., общая ред. и предисловие А. Г. Милейковского. — М.: Прогрес, 1978. — 494 с.

Анотації

Лопаків В. С. Историография становления системы пенсионного страхования.

Работа посвящена освещению истории развития пенсионного страхования как составной части социальной защиты.

Lopakov V. S. The historiography of the formation of the pension insurance

The work is devoted to coverage of the history of the pension insurance as part of social protection.

В. В. Патерикіна

ПОСТМОДЕРНОВІ МОТИВИ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Ключові слова: *сакральне, постмодерн, бароко, література, жанри.*

Ключевые слова: *сакральное, постмодерн, барокко, литература, жанры.*

Key words: *sacral, postmodern, Baroque, literature genres.*

Наприкінці ХХ століття рішучий розрив з попередніми стереотипами (навіть з модерном, епатажність якого поступово стала нормою) призвів до перегляду базисних засад та відмови від традиційного світогляду. Вкрай суперечлива ситуація революційних змін призвела до зовсім нових, радикальних концепцій у поглядах на соціально-філософські проблеми під